
Die Seuchen, ihre Ursachen, Gesetze u. Bekämpfung, von Dr. F. OESTERLEN,
564 blz., iv voorrede, 8°. Tübingen 1872.

De woorden, die GÖTTE aan zijn Mephistopheles in den mond legt: "ich bin der Geist, der stets verneint", hadden beter als motto van dit werk gepast dan die van BUFFON, die schrijver er voor gekozen heeft, "la vraie philosophie est de voir les choses telles qu'elles sont", omdat de strekking van dat boek geene andere is dan eene afbrekende, ontkenkende, van al hetgeen ervaring en wetenschap van HIPPOCRATES af tot heden hebben geleerd over de besmettelijkheid van epidemische ziekten. Het destructieve karakter van dat werk is consequent doorgevoerd en niet eene epidemische ziekte, zelfs niet die door inenting zich laten voortplanten, heeft genade bij hem gevonden. De besmettelijkheid van allen door onmiddellijke of middellijke aanraking of door de lucht wordt ten eenemale ontkend en, gelijk hij meent, grondig wederlegd en van alle contagia en miasmata blijft niets over als de schijn. Ze zijn voor hem niet anders als droombeelden en meeningen, die door niets aangetoond, door niets bewezen kunnen worden, hersenschimmen, ontstaan door volksvooroordelen van vele eeuwen herwaarts en overgenomen door alle geneeskundigen en staatsbesturen, allen verblind door verkeerde opvatting en verklaring der verschijnselen en uitwerkingen tot nadeel der menschheid, tot belemmering van handel en verkeer en inbreuk makende op de individueele vrijheid en de regten van den mensch en niets anders uitrigtende als het nemen van verkeerde maatregelen, het verwekken van schrik en angst onder de aangetasten en hunne omgeving, en juist hierdoor disponerende door eene epidemische ziekte te worden aangetast, waarvan men welligt zonder die maatregelen vrij gebleven ware. De gewone oorzaken van ziekten, de algemeene factoren, gelijk hij het noemt, zijn overal voldoende om eene epidemie te doen ontstaan en hare uitbreiding te verklaren. Iets naar specificiteit, naar contagium of miasma gelijkende, bestaat nergens.

Zoo ver de leidende gedachte van dat werk van het begin tot het einde, geschreven met eene loquaciteit gelijk zelden gevonden wordt, met herhalingen in het oneindige van dezelfde gedachten, zinsneden en woorden, overvloeiende van scheldwoorden op contagionisten en infectionisten, zoo als: Dummheit, Unsinn, Bornirtheit, urtheilslose Köpfe, wissenschaftliche Impotenz enz., verdacht maken van besturen en staatsgeneeskundigen dat zij de contagia te hebben verzonnen en ze nog heden verkondigen in hun eigen belang, om quarantaine-inrigtingen in stand te houden enz.

Het werk is verdeeld in een algemeen en een bijzonder gedeelte. In het eerste treedt schrijver in een onderzoek der bestaande leerstellingen omtrent besmettelijke ziekten. De drie van HIPPOCRATES tot heden in zwang zijnde theoriën ter verklaring van het ontstaan van epidemische ziekten door een contagium fixum en in distans of een miasma, de nieuwere leer der gisting of zymose en de allerlaatste van het contagium animatum, door parasieten teweeggebragt, kunnen hem niet bevredigen, omdat nog niemand een contagium of miasma feitelijk heeft kunnen aantoonen, omdat men het niet kan zien, voelen, grijpen enz.; dat zulk een contagium of miasma, dat nooit is aangetoond, derhalve ook de uitwerking niet kan hebben op het menschelijk organisme, die men er gewoonlijk voor houdt; dat de met zulke zoogenaamd besmette zieken

in aanraking komende gezonde personen door eene epidemische ziekte niet meer worden aangetast, dan die er niet mede in aanraking komen en dat de eersten, wanneer ze zulk eene ziekte werkelijk opdoen, door andere algemeene oorzaken, maar niet door de besmetting worden geïnfecteerd en dat men hier altijd met een post hoc maar nimmer met een propter hoe te doen heeft. Mogten ook vele leden van een huisgezin kort achtereen door dezelfde epidemische ziekte worden aangetast, zoo is dit geen bewijs voor werkelijke besmetting, omdat allen in dat huisgezin aan dezelfde algemeene factoren van ziekzijn waren blootgesteld, zoo als: slechte bedompte vertrekken, slechte ventilatie, armoede en gebrek, slecht voedsel, onzindelijkheid, slechte leefwijze enz. Noch de persoonlijke aanraking, noch de aanraking met kleederen, bedden, waschgoed, gereedschappen enz., evenmin als het inademen der lucht in de ziekenvertrekken zijn in staat eene besmetting door een specifiek vergif teweeg te brengen, om de eenvoudige reden, dat zoodanig vergif niet bestaat. Mogten personen, die met zulke zieken omgaan, ook werkelijk dezelfde ziekte opdoen, zoo is dat geen bewijs voor een contagium, maar eene eenvoudige coincidentie en geenszins een bewijs voor oorzaak en werking, geene Causation, zoo als hij het noemt, en zou van eene werkelijke besmetting eerst dan sprake kunnen zijn, wanneer bewezen werd dat zulke lijders werkelijk kunnen besmetten, d. i. overdraagbare producten leveren, en dat de later ziek gewordenen onmogelijk ten gevolge van geheel andere oorzaken konden ziek geworden zijn (pag. 16).

In dien circulus beweegt hij zich gedurig en overal vraagt hij "waar is het bewijs voor een smetstof", en kan de lijder niet door de gewone factoren van ziekworden, door andere algemeen werkende oorzaken (dit is zijn geliefkoosde terminus) de ziekte even goed opdoen als door eene gewaande besmetting? Vooral meent hij een bewijs voor die stelling te vinden in de omstandigheid, dat men sommige zoogenaamde contagiouse ziekten, zoo als typhus, gele koorts, pest, cholera, mazelen, roodvonk, pokken hier en daar sporadisch ontmoet, waar geene aanraking met een zoogenaamd besmet persoon, zijne kleederen, zijne excrementen of hoegenaamd ook, aangetoond of bewezen kan worden. De geheele leer van de latentie van een smetstof, of van een klevan aan woningen, kleederen, waschgoed, gereedschappen enz. vindt hij belagchelijk en voor geen bewijs vatbaar. Worden lieden onder deze omstandigheden door de eene of andere besmettelijke ziekte aangetast zoo heet het dat ze onder ongunstige omstandigheden geleefd hebben, waardoor ze zoodanige ziekte toch opgedaan hadden. Hij hecht vooral een groot gewigt aan den constitutionelen toestand, d. i. aan de krachten der lieden, die door eene epidemische ziekte worden aangedaan, en bijna overal moet "de verminderde vitaliteit" dier personen, door gebrek en armoede teweeggebragt, hen vatbaar er voor maken. Het woord dispositie der contagionisten vindt hij daarentegen ongerijmd, omdat wij daarvan niets bepaalds weten. Bij alle epidemiën worden de armen en behoeftigen het meest aangetast, omdat hunne "vitaliteit" door al het gebrek dat ze lijden, door hunne slechte ongezonde woningen enz. het meest gezonken is, en worden gegoeden en rijken ook eens door eene epidemische ziekte aangedaan, zoo hebben ze zich door hunne luxurieuse leefwijze, waardoor hunne vitaliteit eveneens verzwakt wordt, de ziekte op den hals gehaald. Nimmer en nergens speelt het contagium (in den gewonen zin) bij eenige epidemische ziekte eene rol en zelfs met die, welke door directe inenting van sommige producten of afscheidingen, bijv. variola, carbunkel, veepest, kunnen worden overgeplant, kan men ongestraft in aanraking komen, of hunne lucht inademen, zonder daardoor te worden besmet (pag. 20). Ook zijn de uitwerpselen van lijders aan cholera, typhus, pest niet in het minste besmettelijk en ontbreekt elk positief bewijs, dat ooit eene epidemische ziekte daardoor medegedeeld is.

Ook de verspreiding van smetstoffen door de lucht heeft weinig waarschijnlijkheid, omdat die stoffen in de lucht zoodanig verdund worden, dat ze eindelijk onschadelijk moeten worden. De geheele leer van het miasma is door de contagionisten slechts verzonnen, om de leer van het contagium van persoon tot persoon, die men toch niet kan bewijzen, te redden.

De geheele gistingstheorie der smetstoffen, even als de parasitaire, verwerpt hij als onbewezen en wat men in deze laatste voor oorzaak houdt is niets als gevolg, en al wat HENLE, DE BARY, PASTEUR, HALLIER, KÜHN, PETTENKOFER en anderen daarover verhalen, is pure phantasie en berust op geene bewezene feiten. Behalve variolae, diphtherie, kwade droes, hondsdoelheid, carbunkel, veepest, muil- en klaauwzeer, die zich door bijzondere daarbij gevormde producten kunstmatig door inenting op gezonde individu's laten overbrengen en wier virulentie daardoor bewezen is, bestaan voor de wetenschap geene infectieuse ziekten (pag. 143) en is tot heden geen bewijs geleverd voor het contagieus karakter van eenige epidemische ziekte, welke ook.

Hij stelt zich intusschen de vraag hoe het komt dat op zekere tijden hier en daar epidemiën van den eenen of den anderen aard voorkomen, zonder dater, naar hij meent, eenige infectie plaats gehad heeft, en beantwoordt deze met te zeggen, dat epidemiën zich van sporadische ziekten niet kwalitatief en slechts kwantitatief onderscheiden, dat er bijv. bij sporadische gevallen van typhus, cholera enz. nooit aan een contagium gedacht wordt en dat men zoodanig contagium eerst onderstelt, wanneer velen tegelijk of kort na elkander aan zoodanige ziekte beginnen te lijden. De ware verklaring van dat verschijnsel is volgens schrijver geen andere als dat op zekere tijden door een zamenloop van gewone oorzaken, zoo als ongezonde woningen, slecht en gebrek-kig voedsel enz., de vitaliteit van velen zoodanig vermindert, dat ze vatbaar worden voor ziekten van een algemeenen aard, en welke vatbaarheid op andere tijden weder niet bestaat. Eene specifieke smetstof is hier echter ter verklaring der epidemie niet noodig. Volgens de leer der contagionisten zou men immers nooit kunnen verklaren waarom eene epidemie ophoudt, daar de ongunstige omstandigheden, waaronder ze ontstaan is, meestal blijven bestaan en de smetstof eerder moest vermeederen dan verminderen. De gezonkene vitaliteit eener bevolking kan dus alleen als oorzaak eener epidemie beschouwd worden (bij pest dieper gezonken dan bij typhus, bij cholera en gele koorts dieper dan bij cholera of intermittens, pag. 174). Dat in het eene geval typhus ontstaat, in het andere cholera, is toevallig. Het zijn slechts verschillende vormen van ziekzijn. Als gevolg dezer beschouwingen veroordeelt hij natuurlijk, behalve de hygiënische, alle zoogenaamde praeventieve maatregelen tegen eene epidemie, zoo als afsluiting, quarantaines enz., die niets dan doellooze plagerijen zijn en de verspreiding van epidemiën toch niet kunnen beletten. Daarentegen beveelt hij zindelijkheid, goede woningen, vermijden van encombement, goede voeding en zedelijkheid der bevolking aan, als de beste middelen tegen elke uitbreiding eener epidemie.

In het bijzonder gedeelte van zijn werk onderzoekt hij cholera, pest, veepest, typhus, gele koorts, mazelen, roodvonk, pokken, kinkhoest en griep.

Bij de cholera treedt hij in een onderzoek. of men bij zulke lijders in staat is iets specifiek aan te toonen, waardoor eene besmetting kan plaats hebben, en of de excrementen, de kleederen, het waschgoed iets diergelijks bevatten; voorts of de stand van het grondwater volgens PETTENKOFER iets tot het ontstaan kan bijdragen. Alle die vragen worden ontkennend beantwoord. Niemand toch heeft het cholera-ergif ooit in de excrementen kunnen aantonen, en al wat er over bijgebracht wordt, is niets

als verbeelding. Cholera, zegt hij (pag. 380), is geene specifieke ziekte, evenmin als typhus, pest enz., en ieder, die eens weet dat zulke specificiteiten en willekeurige scheidingen van den aard van ziekzijn slechts in de hoofden der Geneeskundigen bestaan, zal aan dat geloof vaarwel zeggen en geen onbevooroordeeld waarnemer zal het in het hoofd komen in de cholera iets te zien dat van gewone cholérine, diarrhee, maag- en darmcatarrh verschilt, omdat die ziekten allen zonder scheidsmuur in elkander en in andere ziekten overgaan. In gewone tijden noemt men zulke aandoeningen cholérine, koliek, peritonitis, dan weder typhus, febricula, flauwte, beroerte enz. Gedurende eene cholera-epidemie worden ze allen onder cholera gerangschikt en als door een cholera-vergift ontstaan, beschouwd (pag. 380). — Uit het aangehaalde blijkt dat schrijver tabula rasa maakt met de differentieele diagnostiek der ziekten, en dat men zich het hoofd niet behoeft te breken met het onderzoek of men met cholera, cholérine, diarrhee, typhus enz. te doen heeft. Het zijn slechts willekeurige scheidsmuren en allen slechts verscheidene vormen van ziekzijn. Ook den naam van cholera asiatica houdt hij voor onjuist. Zij komt niet alleen uit Azië, daar ze ook in Europa soms spontaan ontstaan is zonder schijn van contagiëuse overbrenging of besmetting en er is geen een bewijs voorhanden dat de cholera niet uit andere algemeene oorzaken kan ontstaan zijn en zich kan voortplanten. Er worden immers steeds dan enkelen, dan velen en velen dikwijls in van elkander verwijderde plaatsen of provinciën tegelijk of spoedig na elkander aangetast zonder eenig verband met andere cholera-plaatsen, terwijl in de naaste omgeving welligt niemand door de ziekte aangetast wordt in weerwil van veelvuldig verkeer en aanraking (pag. 388). Het gevoelen van PETTENKOFER, dat localiteit, grond en bodem, rottende stoffen, slechte afvoer van secreten enz. een werkelijken invloed op het ontstaan van cholera of van andere epidemiën zouden hebben, is eene geheel ongegronde hypothese, die haren oorsprong dankt aan eene bekrompene, eenzijdige wijze van zien en aan eene valsche methode van onderzoek (pag. 392). Dat cholera en andere epidemische ziekten in zulke localiteiten meer voorkomen dan in andere meer gezonde en van goed drinkwater voorziene, laat zich ligt begrijpen, daar de bewoners van zulke slechte woningen, armen, arbeiders of werklieden reeds door hunne gebrekkige voeding en hunne verzwakte vitaliteit ligter door ziekten worden aangedaan dan gegoeden en rijken. Van een oorzakelijk verband, eene „Causation” kan hier echter geene sprake zijn (pag. 393). Om al die redenen zijn desinfectantia, afsluiting enz. geheel overtollig en doelloos en slechts plagerijen (pag. 395). Ze hebben geen ander resultaat dan om de menschen bang te maken, waardoor ze nog vatbaarder voor de ziekte worden.

Even als met de cholera is het ook met de *pest* gesteld. Ook zij is niet in het minste besmettelijk, noch door onmiddellijke aanraking, noch door kleederen, linnengoed, ustensilia, noch door de lucht. Bij de oude Arabieren, even als bij de overige bevolking van de Levant werd de *pest* niet voor besmettelijk gehouden, ten minste niet in dien uitgebreiden zin van het woord. Men vermeed wel is waar de onmiddellijke aanraking van pestzieken, doch men zag er geen gevaar in om in hunne nabijheid te zijn of met hunne kleederen enz. in aanraking te komen. Eerst in de 16de eeuw kwam bij de Christelijke bevolking in Europa het geloof aan de besmettelijkheid der *pest* op en trachtte men door quarantaines enz. hare verspreiding tegen te gaan. Vooral was het FRACASTORIUS, die gedurende het concilie van Trente de leer der besmettelijkheid verkondigde en hierdoor, gelijk SCARPA zegt, de politiek van Paus PAULUS III ondersteunde, die het concilie gaarne van Trente naar Bologna wilde verplaatsen. Maar ook toen ging het besmettingsgeloof nog niet verder dan dat men de onmiddellijke aanraking van pestlijders vermeed, doch er geen gevaar in zag in de-

zelfde kamer met pestzieken te vertoeven, zelfs bij hen in het bed te gaan liggen, mits men ze maar niet aanraakte (pag. 409). Ook heeft de inoculatie van bloed, etter, ichor, afkomstig van pestzieken, meestal negatieve resultaten opgeleverd en werd ook het dragen van hemden en kleederen dier lijders voor geheel onschadelijk gehouden; en is er ook werkelijk hier en daar pest op gevolgd, zoo bewijst dit nog niets, daar de aangetaste personen in levensconditiën verkeerden, die voor het ontstaan van pest gunstig waren. Ook ontstaat de pest niet zoo plotseling, maar is de morbiliteit en mortaliteit der aangetaste bevolking reeds lang voor dien tijd grooter geweest, zijn velen vooraf aan typhus enz. bezweken en is dan de pest eerst de slotscène van het drama.

Ref. kan schrijver in zijne veelvuldige aanhalingen en sophismen tegen de besmettelijkheid der pest niet verder volgen en verwijst derhalve naar het werk zelf. Schr. eindigt zijn betoog met te zeggen, dat men ook pest zonder besmetting geheel spontaan kan krijgen, wanneer de omstandigheden daarvoor gunstig zijn en dat alle afsluitings- en quarantainemaatregelen doellooze plagerijen zijn, die men hoe eerder hoe beter moet afschaffen.

Veepest. De algemeen aangenomene meening, dat deze ziekte afkomstig is uit de steppen van Zuid-Rusland, Bessarabië en Hongarije berust volgens schrijver op geene voldoende bewijzen. Zij kan ook in onze streken spontaan ontstaan en hare specificiteit, teweeggebracht door een bijzonder contagium, is evenmin bewezen. Hoe dikwijls ook Geneeskundigen en Anatomen, Mikroskopisten en Chemici naar eene bijzondere stof of vergif in bloed, secreta, in de lucht enz. gezocht hebben, ze hebben niets kunnen vinden wat men niet ook bij andere zieken en zelfs bij gezonden vindt, en wat de verschijnselen der veepest kon teweegbrengen (pag. 463). En heeft men de ziekte ook eens door inoculatie op andere runderen kunnen overbrengen, zoo bewijst dit nog niets, want men heeft geen contagium overgebracht, maar alleen rottende zelfstandigheden, die de verschijnselen van septicaemie teweegbragten. Bovendien bewijzen die proefnemingen toch niets, omdat die inentingten ten tijde van het heerschen der epidemie geschieden en de dieren uit geheel andere gewone oorzaken de ziekte toch hadden kunnen krijgen. Om die reden kan men dan ook van geen besmetting van stal tot stal gewagen. In weerwil van het verkeer met en de aanraking van zieke dieren, in weerwil van het verblijf in zoogenaamde besmette stallen blijven toch de meeste dieren gezond (pag. 466). Ook de veepest ontstaat niet plotseling in eene localiteit, maar is even als bij menschelijke epidemiën de morbiliteit en mortaliteit reeds lang vooraf grooter dan gewoonlijk, en zijn de runderen derhalve meer vatbaar voor eene epidemie. En om al die redenen zijn de gewone praeventieve maatregelen van afsluiting en afmaking zonder doel en ten nadeele van den veestapel. De ware behoedmiddelen zijn: goed voedsel en goede stalling. Alle andere tot dusver genomene zijn illusoir en zonder nut.

Ik zal den lezer niet verder vermoeyen met hem de overige door den schrijver behandelde epidemische ziekten, zoo als typhus, gele koorts, mázelen, roodvonk, kinkhoest en griep te doorloopen. Het is overal het oude lied: ze zijn niet besmettelijk, de smetstof kan niet worden aangetoond, aanraking van en verkeer met zulke zieken is zonder gevaar, hunne kleederen enz. bevatten geen contagium, hunne excrementen evenmin. Die ziekten kunnen ook spontaan ontstaan door andere algemeen werkende oorzaken enz. Worden geheele huisgezinnen, buurten, dorpen, steden door eene epidemie aangetast, zoo is dit nog geen bewijs voor een contagium of miasma, want niet allen in een huis, buurt enz. worden aangetast, wat toch zou moeten geschieden, wanneer er werkelijk een contagium bestond, en worden ze werkelijk aangetast zoo is ook dat

geen bewijs voor een contagium, want allen leven in de omstandigheden, waardoor ze vatbaarder worden voor eene epidemie. Oppassers, Geneeskundigen enz. blijven meestal vrij van eene epidemie en krijgen ze hier en daar de ziekte, zoo waren ze door vermoeijenis, ondoelmatige leefwijze er voor gedisponeerd. Van specificiteit, van een eigenaardig vergif is nergens sprake. Zoo kunnen bijv. bij typhus alle vormen in elkander overgaan, typhus exanthematicus in typhus abdominalis, of in recurrens, het is allemaal hetzelfde. »Wissen doch sogar die geriebensten unserer Specifiker und haarspaltenden Diagnostiker oft selbst nicht, ob sie typhus, typhoïd, typhus recurrens oder Pest, oder Masern u. Scharlach, Scorbut, Wechsel-, Gelb-fieber oder Vergiftung durch faule Stoffe, Faecalgase, angegangenes Fleisch, oder endlich einfachen Magen- u. Darmcatarrh, eine acute Leber- Brust- oder Gehirnkrankheit vor sich haben!» (pag. 492). Bij de gele koorts lezen wij, dat men nimmer een giftstof heeft kunnen aantoonen, dat men de ziekte door inenting niet kan voortplanten, en dat ook de bekende ongelukkig uitgevallen proef van VALLI (die het hemd van een lijder met gele koorts aandeed — om de niet contagiositeit te bewijzen — reeds 3 uren later de ziekte kreeg en denzelfden dag overleed) niets voor contagiositeit bewijst, omdat hij het ten tijde der heerschende epidemie deed, waardoor de mogelijkheid en zelfs de waarschijnlijkheid bestond, dat hij de gele koorts door geheel andere oorzaken opgedaan heeft (pag. 522). Alle quarantaine is derhalve ook hier overtollig. Ook is het vaderland der gele koorts niet uitsluitend West-Indië. Zij kan onder daartoe gunstige omstandigheden ook in Europa spontaan ontstaan.

In mazelen, roodvonk, pokken ziet hij geene specifieke ziekten, want ze gaan zonder scheidsmuur in elkander, of ook in andere ziekten over en een en hetzelfde individu kan ze kort na elkander krijgen. Mazelen en roodvonk leveren buitendien geen stof voor inenting op, en wat de pokken betreft zoo kunnen die door inenting wel worden voortgeplant, maar het is niet bewezen dat het verblijf in vertrekken, waarin zich pokzieken bevinden, besmetting kan teweegbrengen en werden er toch eenigen aangetast, zoo kon dit ook door andere algemeene oorzaken geschied zijn. Het is zelfs nog niet uitgemaakt of de inhoud van variolae-pustels een specifiek vergif bevat, dan of het — wat waarschijnlijker is — slechts eigenaardig veranderde eiwitstoffen zijn, die even als andere zich omzettende, rottende stoffen, werken (pag. 557).

Ziedaar de voorname inhoud van dit merkwaardige boek, dat — men moet het kennen — met groote litteratuurkennis geschreven is, doch zeker eene mindere uitwerking op het geneeskundig publiek zal hebben, dan de schrijver er zich welligt van voorstelt en dat zonder twijfel als een absurdum spoedig in vergetelheid zal komen. Zij alleen, die het geduld hebben dit boek van het begin tot het einde door te lezen, zullen het niet ligt vergeten en zeker met Ref. uitroepen: God dank dat het uit is!

Arnhem, December 1872.

Dr. C. GOBÉE.